

Ljubica Mladenović

OSVAJANJE SARAJEVA 1878. G. U SVEDOČANSTVIMA OČEVIDACA

19. avgusta 1878. godine u četiri sata posle podne naredio je general Josip baron Filipović oberlajtantu svoga štaba Antonu Rešu da na tvrđavi istakne crno-žutu zastavu Habzburške monarhije¹ i istog trenutka svečano zakoračio u grad. Sarajevo je bilo zauzeto.

Nekoliko dana kasnije general Filipović je poslao caru izveštaj u kome ovako opisuje borbu u samoj varoši: »...tu se stvori borba, jedna od onih koja se kao najgroznija zamisliti može. Iz svake kuće, iz svakog prozora, iz svake pukotine na vratima pucano je na naše čete; šta više i same žene učestvovala su u tome. Vojnička bolnica koja se skoro na zapadnom kraju varoši nalazi, puna bolesnih i ranjenih ustaša, učestvovala je u borbi, koja je do jednog sahatu i 30 minuta trajala. Nevjerovatna pojava divljeg fanatizma predstavljala se i samo dobrodušnosti ali i disciplini naših četa ima 'se zahvaliti da varoš znatnije oštećena ne beše. Ipak je nekoliko kuća plenom plamena postalo. Naš gubitak nije nažalost neznan.«²

Neočekivano žestoki otpor koji je muslimansko stanovništvo Bosne i Hercegovine pružilo okupatoru, prekonoc je slikare koji su pratili vojsku u potrazi za egzotičnim motivima pretvorilo u slikare ratnih prizora. Među ovim slikarima bio je i tada već poznati slikar Felisijan fon Mirbah, koji je bio dodeljen štabu vrhovnog komandanta generala Filipovića a kasnije štabu generala Jovanovića, koji je okupirao Hercegovinu. Od njega je ostalo nekoliko velikih ulja, akvarela i skica iz ovog vojnog pohoda. Pre I 'svetskog rata bila su tri Mirbahova platna u apartmanima generala Počoreka u sarajevskom konaku. Slike su prikazivale borbu pred Begovom džamijom, na Hisetima i pod Goricom. U sarajevskom oficirskom domu bila je slika sa pogrešnom oznakom »boj na Bakijama«, a u stvari je predstavljala boj pred Magribijom džamijom i Vojnom bolnicom. Jedna slika, koja je prikazivala boj pod Sedreničkom tabijom, bila je vlasništvo generala Cvjetičanina, komandanta BiH žandarmerije. Ovu je sliku kasnije popravljao slikar Spiro Bocarić jer je bila oštećena prilikom nekog preseljenja. Poznato

¹) H. Kreševljaković: Sarajevo u doba okupacije Bosne 1878. — Izd. Sarajevo, 1937, str. 59.

²) Citirano prema H. Kreševljakoviću, op. cit., str. 55.

je da je radio i jedno veliko »Osvajanje Sarajeva«,³ a njegovo najbolje platno iz ovog pohoda »Boj kod Kremenca« otkupio je sam car Franjo Josif.

Sa okupacionom armijom došao je u Bosnu i akademski slikar Ladislav Evgen Petrović, sin prvog srpskog vajara novijeg doba Dimitrija Petrovića, koji je, rođen u Beču od majke Nemice, ušao u istoriju austrijske umetnosti.⁴ On je izradio nekoliko skica borbi korpusa feldmaršala Saparia u rejonu Majevice, Ovčje Luke nedaleko od Busovače, i sela Čajnog kraj Višokog. Bosanskohercegovačka vlada je dve slike u ulju J. J. Kirchnera »Boj pred sarajevskom vojnom bolnicom« i »Boj na Budakovićima« poklonila ministru Benjaminu Kalaju prilikom njegovog dolaska 1882. godine. Scene borbi po sarajevskim ulicama slikao je František Zvjeržina a dosta i slikar fon Par.

Nijedna od ovih slika nije sačuvana u našim muzejima. Austrijanci su prilikom odlaska iz zemlje odneli sve svoje umetničko blago, naročito slike i portrete iz zvaničnih ustanova, i ono što se danas može naći u našim kolekcijama potiče uglavnom iz privatnog poseda i kao delo ima samo dokumentarnu vrednost.

U Muzeju grada Sarajeva nalazi se šest akvarela slikara Brajdvisera,⁵ koji prikazuju bojeve na raznim mestima u samom gradu prili-

1. *Boj pred Magribijom džamijom*. Akvarel, Vel. 29 × 58 cm. Signirano: Braidwiser u donjem desnom uglu. Ispod akvarela ispisano: Magribija (goticom, olovkom) svojina M. G. S. Inv. br.: U. 606.

³) K. Milutinović: Uroš Predić. — L. M. S., mart 1953, str. 240.

⁴) Vera Ristić: Slikar Ladislav Evgen Petrović. — »Politika« 11. VIII 1963.

⁵) Brajdviser (Braidwiser) je kao rezervni oficir, idući sa okupacionom vojskom, slikao ratne motive od Broda do Sarajeva. Najpoznatija su mu platna »Boj kod Žepče 7. avg. 1878« i »Osvajanje Sarajeva«. Obe slike su rđavo reprodukovane u knjizi Peter V. Radics, Das befreite Bosnien, Wien und Teschen 1879.

kom njegovog osvajanja od strane austrougarskih trupa.⁶ Potpomognuti tekstovima iz strane i naše literature koji se odnose na datu situaciju, ovi akvareli predstavljaju zanimljivu dokumentaciju jednog istorijskog trenutka, pogotovo što je njihov autor njegov autentični svedok.

Ispred džamije koja se vidi u celini na desnoj strani i dosta je tačno nacrtana, vodi se borba između austrijskih pešaka u mrkim uniformama i husara u plavim dolamama i domaćih ljudi u narodnom odelu, sa fesovima. Jedan husar je pao s konja i leži, upola pritisnut, dva domaća čoveka leže na zemlji, među njima i jedna žena sa raspletenom kosom. Sa gornje džamijske sofe pucaju dvojica, jedan zauzeo busiju iza munare, spreman da puca. Nekoliko figura, među njima i bajraktar sa zelenim bajrakom, povlače se prema vojnoj bolnici, čija se zgrada vidi iza džamije i sa čijih prozora puca nekoliko ljudi. Iz kuća na levoj strani puca se sa svih prozora, čak i iz kuće čiji krov gori sa prozora jedna žena sipa vrelu vodu na husare koji u trku stižu, sa isukanim sabljama u stilu austrijskog »hura-patriotismusa«. Iz druge ulice nastupa četa pešadije sa noževima na puškama i komandantom koji vitla sabljom. Umešala su se i dva psa koji besomučno laju.

Boje oštre i sirove. Figure drvene i mrtve, atmosfera pokreta i borbe potpuno nedostaje.

Ovom likovnom prikazu tako doslovno odgovaraju pisani tekstovi, da se nameće misao da je on njihova bukvalna ilustracija:

»Kraj i ispod jedne džamije koja je uskom ulicom rastavljena od zida Vojne bolnice, razvio se boj s Turcima, koji su našu predstražu pešaka i konjanika iznenadili vatrom iz pušaka, pomaganom puščanom vatrom turskih redovnih vojnika s prozora bolnice, podignute pre malo godina.

Neprijatelj je savladan ubrzo pošto je stigao jedan polubataljon pešadije i jedan vod 7. husarskog puka, koji je došao iz polja duž Huma i Gorice.

Neprijatelj se hrabro borio. Poginulo je dvadeset Turaka, među njima jedan hodža, koji je sa zelenim bajrakom u ruci poslednji uzmi-cao. Jedna Turkinja, koja je husarskog lajtnanta fon Rajmonda teško ozledila polivši ga kipućom vodom s prozora jedne kuće koja je gorela, napala je naše, kad su prodrli u kuću, handžarom iz jednog zaklonjenog ćoška i teže ranila mladog husara Gaborija. Tu je, nesretnica, pod bajonetom poginula.«⁷

»Vrlo oštar boj bio je u okolini Vojne bolnice, sazidane pre desetak godina, i jedne džamije s nekom vrstom balkona nad ulazom. U džamiji su se bili zabarikadirali tvrdoglavi sarajevski fanatici, koji su pucali s balkona, a i iz okolnih kuća dočekali su nas vatrom iz pušaka. Delovi 7. i 47. puka zauzeli su na juriš džamiju, kuće oko džamije i glavnu zgradu Vojne bolnice. Zapalilo se nekoliko kuća ovog kraja, a i neke šupe u dvorištu bolnice. Konji zatvoreni u štalama bez uspeha su pokušavali da provale vrata, pa su izgoreli.

⁶ Ovi akvareli otkupljeni su od pok. Koste Mandića, penzionera, koji nam je i ostavio navedene podatke o nestalim slikama.

⁷ A, Huber: Sturm auf Sarajevo. — Brünn 1880, str. 60.

Od ove bolnice nije daleko centar grada u koji su već s više strana naši prodirali sve u krvavoj borbi i uz dosta gubitaka.«⁸

»Žestok boj bio je i u uskim ulicama oko stare džamije zvane Magribija, tako nazvane po nekom dervišu koji je navodno došao odnekud iz sjeverne Afrike. Sarajlije su austrougarske trupe dočekali vatrom iz unutrašnjosti džamije i s poviške drvene verande iznad ulaza u džamiju, a pucali su i muškarci i žene sa prozora kuća pred džamijom. Dve mlade žene polile su jedan husarski odred vrelom zasoljenom vodom s prozora jedne kuće, koja je gorela kao i mnoge druge kuće kraj džamije i oko Vojne bolnice, odmah tu.

General Filipović bio je van sebe od gnjeva kad mu je javljeno da su na njegove vojnike sipali vatra iz pušaka uniformisani stanovnici Vojne bolnice, bez sumnje pripadnici redovne otomanske armije.«⁹

»Pričao mi je moj ratni drug lajtnant Sloboda o boju u okolini jedne džamije u zapadnom delu grada:

Kad smo se s boka primakli Vojnoj bolnici, iz džamije i sa drvenog balkona pred džamijom zasuše nas meci iz pušaka. Na našu sreću naiđe ubrzo odred husara i natera u beg Turke. Skloniše se s prozora Vojne bolnice vojnici koji su otud pucali na nas.

Veliki broj okolnih kuća je goreo, zapaljen našom artiljerijskom vatom. Širio se i strašan, zagušljiv dim.

Od naših su dva poginula, a više njih je ranjeno.«¹⁰

»Pošto je neprijatelj prebrzo napustio isturenu periferiju grada — nije ni sačekao juriš — došli su i naši prvi odredi veoma brzo u zapadne delove grada, Hiseta i kraj oko Vojne bolnice i oko Ali-pašine džamije, gde se stoga odmah razvi krvav ulični boj, u kome su se ustanici borili s najvećim očajem i u kome su se istakli i fanatizovani stanovnici.

U ovom delu grada morala se jurišem osvojiti svaka pojedina kuća, svako dvorište, iz svih prozora i kapija se sa krovova pucalo na naše, a i u onim kućama koje su naši vojnici već bili »osvojili« pomicala se borba od odelenja do odelenja.

Ljudi i žene, deca i starci, upraviše oružje na carsko-kraljevske trupe. Kad je jedan oficir prodro u jednu sobu neke već jurišem zauzete kuće, našao se pred desetogodišnjom devojčicom koja je uperila pušku na njega; u nekoj drugoj kući mlatio je jedan devetogodišnji dečak unaokolo handžarom i učinjen je bezopasnim tek pošto je ranio više naših vojnika.«¹¹

Jedan sanitetlija, u onisu pokreta svoje sanitetske kolone prema Vojnoj bolnici, Ali-pašinoj džamiji i dalje prema centru grada kaže:

»Duž puta kojim smo se lagano micali, desno i levo od nas postavile se teške baterije artiljerijske rezerve i otvoriše u pravcu grada smrtonosnu vatra koja je trajala otprilike do jedan i po sat i naiposlje učutkaše neprijateljske topove koji su iz utvrde palili po diviziji Tegetthofa i brigadi Vilerža, a onda otpoče opšte nastupanje na grad.

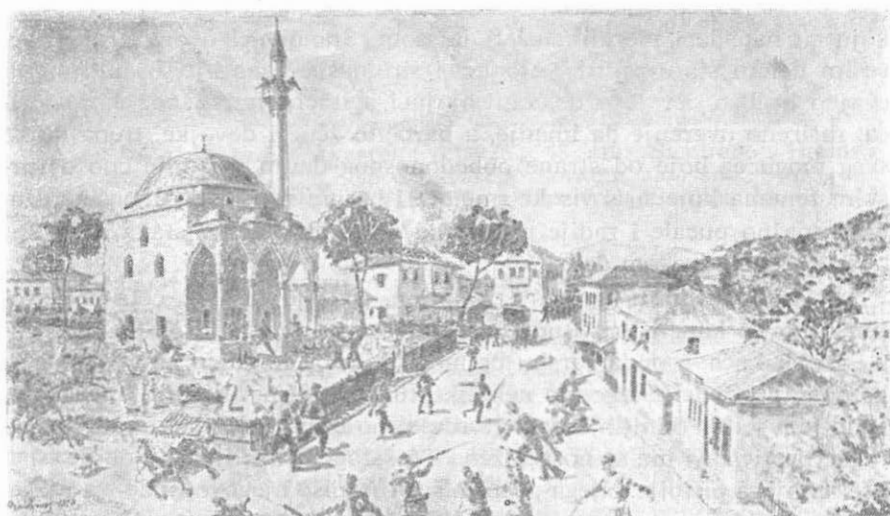
⁸) Sigmund Reithofer: Kampf um Sarajevo, Erinnerungen. — Brünn 1881, str. 40.

⁹) A. I. Panov: Воспоминану с Балкана. — Harkov 1884, str. 65.

¹⁰) Otto Teilhaber: Zwei Monate in Bosnien. — Pressburg 1889, str. 52.

¹¹) Peter von Radics: Das befreite Bosnien. — Wien und Teschen 1879, str. 146—147.

u kome se razvi, od kuće do kuće, strašan i težak boj, u kome su učestvovali i ljudi i žene. Iz svakog prozora, iz svakog otvora, pucalo se na naše vojnike, koji su onda ubijali sve što im se suprotstavljalo. Mnoge kuće iz kojih se pucalo izgoreše i često pokopaše svoje stanovnike. Sanitetsko odelenje stajalo je za vreme borbe kraj vile Ali-pašine, otprilike 1 km ispred varoši. A posle i mi krenusmo napred. Ali nas, iako je naš poziv human, dočekaše iz jedne kuće mecima bolje namerenim nego ciljanim, a oko dva sata popodne stigismo na zapadnom ulazu u grad do Vojne bolnice, ispod čijeg se balkona smestio feldcajgmajstor Filipović sa svojim štabom. Nekoliko koraka od tog mesta dizao se uvis plamen iz kuća koje su gorele i eksplodirale patrone ostavljene u njima.«¹²

2. *Boj pred Ali-pašinom džamijom.* Akvarel, vel. 27 × 50 cm. Signirano i datirano: Breidwiser 1878. u donjem levom uglu. Svojina M. G. S. In. br.: U. 235.

Potpuni izgled kraja oko Ali-pašine džamije, sa džamijom na levoj strani. U džamijsko dvorište uleću husari u plavim dolamama, tuku se na džamijskoj sofi, jedan konj u prednjem planu je pao; dva neizbežna psa trče ispred njega. Na desnoj strani, u dosta širokoj ulici, austrijski vojnici kreću se prema džamiji sa čijeg šerefeta puca nekoliko ustanika. Jedna bolnička kola sa konjskom zapregom i zastavom Crvenog krsta stoje više džamije, kraj kuće čiji krov gori. Prema njima trče dva bolničara sa nosilima, verovatno da podignu ranjenog vojnika koji leži ispred kuće sa čijih prozora pucaju ustanici. Atmosfera je živa i puna pokreta. Vedar, sunčani dan pokrio je širok prostor, pun zelenila i niskih, tvrdo crtanih kuća.

A o tome nasmejanom danu pisali su očevidci:

»Kraj Ali-pašine džamije i u ulicama duž Koševskog potoka trajao je boj još i onda kad je naša glavna kolona prošla mimo džamije prema

¹² Anonym, *Erlebtes in Bosnien* (juli und august 1878). Aus dem Tagebuche eines K. K. Offiziers, Wien 1878, str. 21.

centru grada. Valjda sakriveni negde unutar džamije, uspeše se nekolicina Turaka na munaru i stadoše otuda tući naše mecima iz pušaka i sasušu na njih vatru iz nekog manastira¹³ na drugoj strani ulice, pokraj groblja.

Sanitetska momčad, koja je sabirala zaostale ranjenike, dobi novog posla. Tek odred konjice 5. husarskog puka, koji s tri strane okruži džamijski prostor, dovrši boj. Između džamije i nedaleko Vojne bolnice gorelo je nekoliko kuća.

Eto tako je ovu džamiju trebalo dvaput osvojiti.«¹⁴

»Ogroman oblak dima ubrzo nakon toga pokazivao je da se tamo borba najupornije razvila. Uistinu, na četvrt između Ali-pašina mosta (pred istoimenom džamijom) i Vojne bolnice bila je jedina tačka grada koju su napadači morali zauzeti jurišom. Stanovnici ovoga kraja, najvećim delom stare zaptije, Albanci i siromašne zanatlije, branili su se očajno hrabro, jer je ovde, zahvaljujući agitaciji fanatičnog Jamakovića, rašireno uverenje da imanje, a naročito žene i devojke, treba da se sveg mogućeg boje od strane pobedonosnog đaura. Ko nije čuo o turskim ženama koje su s visoke munare i iz unutrašnjosti Ali-pašine džamije snažno pucale i radije padale od neprijateljskih metaka nego što bi se predale mrskom đauru.«¹⁵

»Ovde je bitku bio naš 3. bataljon, ovde je naša 12. četa pod svojim hrabrim kapetanom Rudolfom Dojčom na juriš zauzela najpre jednu grupu kuća, a onda tursku bolnicu. Dalje je uz ulicu napredovala 9. kompanija. Ovde je izgorelo nekoliko turskih kuća, lajtnant Imelić provalio je u jednu od njih koja se tvrdokorno branila. Kad su vrata provaljena, protivstavi mu se noseća žena i desetogodišnji dječak i oboje ispalije na njega pištolje. Njega promašiše ali raniše njegove ljude iza njega. Oboje odmah poginuše pod bajonetima i kundacima razjarenih vojnika, koji, pošto je kat bio jako zaposjednut a ustanici se nisu mogli savladati bez velikih gubitaka jer su stepenice bile uske, — kuću jednostavno zapališe i tako Turke isteraše.«

»Mi pođosmo dalje i stigismo na most na potoku Koševa i do susedne velike džamije. Ovde su naši 46-ovci imali muke. Džamija je bila jako zaposednuta i uređena za odbranu. I ovde je učestvovalo u borbi više žena, koje su pucale na naše ljude s munare i bacale na njih kamenje.

Kad je džamija osvojena na juriš, pobacali su ogorčeni vojnici sve megere s minareta, gde ih naši dole dotukoše.«¹⁶

¹³) Tekija Ajni-dede i Šemsi-dede, uklonjena 1945. godine. Na tom mestu je zgrada Higijenskog zavoda.

¹⁴) A. Huber: Sturm auf Sarajevo. — Brünn 1880, str. 24.

¹⁵) Dr. Josef Ketschet, veröffentlicht von dr. Georg Grasse: Aus Bosniens letzter Türkenzeit. — Wien und Leipzig, 1908, str. 8—9.

¹⁶) Georg Frh. von Holtz: Die Letzte Kämpfe und der Heimmarsch 1878. — Band V, Wien und Leipzig, str. 2—3.

3. *Boj na Debelom brdu*. Akvarel. Vel. 26 × 48 cm. Signirano: Bredwiser u donjem levom uglu. Ispod akvarela olovkom napisano: Sturm auf Sarajevo »Tepelo perto« 19/VIII 878. u Uhr früh. Svojina M. G. S. I. br.: U. 607.

Na levoj strani Austrijanci izvlače uz brdo svoje topove koje vuku konji. Sasvim na kraju, jedan odred pešaka juriša. U prvom planu jedan konjanik je pao s konja, kraj njega leži nauznak ustanik s puškom u ruci. Desno, na proplanku pod vrhom brda, još jedan odred pešaka juriša prema ustanicima koji se vide gore, kao gomila crvenih mrlja. Tu su se umešale i dve krave i nekoliko jadno crtanih ovaca. U pozadini, desno, Sarajevo, u kome mestimično izbijaju požari, čiji crveni odsjaji i gusti beli dim razbijaju plavu izmaglicu.

Izuzev vuče topova u kojoj se oseća izvesjan napor, ostale su figure mrtve. Pešaci na ovoj strani izgledaju kao da više gone one jadne ovce nego što jurišaju na ustanike. Neuverljivost akvarela ne slaže se sa tekstovima koji opisuju ovu borbu.

»Ispod planine Trebevića, na rubu Sarajeva, u kraju zvanom Debelo brdo, na levoj obali Miljacke, bio je žestok boj, iako kratak. Ovu su poziciju naši morali zauzeti što pre stoga što je otud bilo zgodno artiljerijom tući utvrde na istočnom delu grada, gde se bila ušančila glavna masa branioca grada. Zaista, artiljerija je s ove uzvisine ubrzo otvorila uspešnu vatru.«¹⁷

»Na visovima Debelog brda uzeli smo jurišem turske šančeve. Branioci koji nisu pali u boju ili nisu ostali ranjeni u šančevima pobjegli su u nizinu prema reci Miljacki. S ovog brda je zatim naša artiljerija zasula vatrom gornji grad. Neprijateljska artiljerija nad gradom brzo je ućutkana.«¹⁸

¹⁷) Karl Wiegand: Der Feldzug in Bosnien und der Herzegovina 1878. — Lemberg 1884, str. 94.

¹⁸) Sigmund Reithofer: Kampf um Sarajevo, Erinnerungen. — Brünn 1881, str. 38.

»Na Debelom brdu, s leve strane potoka Miljacke, poviše jedne retko naseljene gradske četvrti, ušančilo se oko 600 ustanika. Ceo ovaj kraj bio je opusteo, jer su se stanovnici pre dva ili tri dana sklonili u gornji grad zvani Vratnik.

Protiv ustanika na Debelom brdu i dalje duž ogranaka Trebevića operisale su jedinice brigade general-majora Kajfela, među njima dve baterije, jedna brdska, druga poljska. Austro-Mađari su sa dosta gubitaka, kao i ustanici, oko 9 sati prodrli u šančeve ustanika uz oštar boj puškama, bajonetama i handžarima.

Obe baterije su tu zauzele pozicije i tukle granatama i šrapnelima Žutu tabiju i zidove Sedrenika, gde je bio najveći broj ustanika. Artiljerijska vatra je ubrzo prisilila ustanike da se povuku u dolinu Mošćanice. Tako je brigadiru Lemaiću olakšano napredovanje.¹⁹

»Turske pozicije na strmoj uzvisini Debelo brdo osvojene su jurišem. Brigada generala Kajfela ovenčala se neprolaznom slavom, naročito njen 47. pešadijski puk, koji je neverovatnom brzinom napredovao, uprkos učestaloj vatri neprijatelja.

S ove uzvisine uspešno smo artiljeriskom vatrom tukli glavnu utvrdu grada i ubrzali osvajanje Sarajeva.²⁰

»Brigada Kajfel upravo je napredovala s poteškoćama uz kamene, delimično obrasle šumom i strme ogranke Debelog brda, kad se oko 7 i po sati ujutru sa zemlje diže magla, koja je dosad u neprovidnim slojevima zavijala kraj. Na zapadnom ogranaku brega, na mestu gde se put iz Lukavice previja preko uzvisine, pokaza se jedan neprijateljski top ušančen. Rub brda s obe strane, kao i Debelo brdo, bili su zaposednuti od neprijatelja, koji je na veliku razdaljinu otvorio vatru na odelenje lovaca i pešadije, koji su polagano napredovali. Pošto je šanac na Lukavici sad bio toliko blizu da se mogao videti, uperi na njega vatru oberlajtnant Oto Rigele i ubrzo učutka turski top.

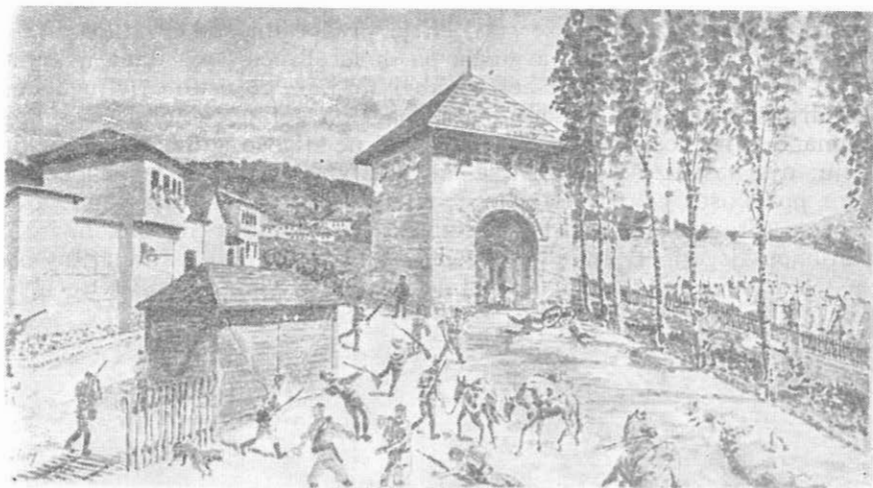
Ostatak naših topova stade sad da čisti pred sobom terensku uzvisinu.

Rezervni puk pešadije br. 7, hrabri Koruskanci iz okruga Klagenfurt, pođe, međutim, pod oberlajtnantom Petrom Milivojevićem na Debelo brdo odlučno napredujući.²¹

¹⁹⁾ A. I. Рапов: Воспоминану с Балкан. — Харьков 1884, стр. 61.

²⁰⁾ Otto Teilhaber: Zwei Monate in Bosnien. — Pressburg 1889, стр. 49.

²¹⁾ Carl Braun: Sarajevo 1878. — Leipzig 1907, стр. 47, 49, 51, 52, 53.

4. *Boj na kapiji Ploče.* Akvarel. Vel. 26 × 48 cm. Signirano: Breidwiser u donjem levom uglu. Svojina M. G. S. Inv. br.: U. 236.

Široki prostor ispred kamene kule kapije, iza koje se vidi zid koji opasuje Vratnik. Na levoj strani kuće sa čijih prozora pucaju ustanici, na desnoj groblje, ovičeno drvenom tarabom i visokim brezama. Sa gornjih puškarnica kapije biju ustanici sa sviju strana; tri figure su u samoj kapiji, tri leže ispred nje kraj polomljenog topa. Austrijska pešadija nadire iz pravca Pothrastova; ispred kapije puca njih nekoliko; jedan konj je pao, jedan se oteo i sam juri. Dva trubača trube; tri psa urnebesno laju na vojnike.

O ovoj borbi kojoj se nisu nadali, jedan učesnik kaže:

»Učestvovao sam u mnogim okršajima od Broda do Sarajeva, teškim i krvavim, ali u samom Sarajevu jedino u borbi oko severoistočne kapije gornjeg, starim zidom obuhvaćenog grada, u blizini ovećeg groblja.

Krenuli smo od udoline potoka koji iz brda teče u donji grad noseći mu dobru vodu, koje smo se i mi umorni napili. Išli smo oprezno, jaka predstraža pred nama na sto koraka.

Jedan vojnik predstraže donosi komandiru čete obavest da je kapija napuštena i da ni u kućama kraj nje nema žive duše, nego da samo ima ispred kapije, s njene donje strane, slomljen starinski top i tri ili četiri mrtva Turčina.

Ali smo iznenada bili napadnuti živom pušćanom vatrom iz kapije i s prozora kuća kad je jedan naš vod bio prošao kapiju i spuštao se niz strmu ulicu. Komandir čete naredi da se razvijemo u bojni red, ali već su naši padali, pogodeni iz zasede i na prevaru.

Borba je trajala valjda oko pola sata, i protivnička vatra prestat tek kad im je nestalo municije.

Protivnici nisu hteli da se predaju, nego su potegli handžare i duge noževe, tako da smo morali da ih sve iz puške pobijemo, njih dvadeset i dva. Jedan deo je pobegao kroz dvorišta i bašte i tako se spasio. Dva naša su poginula, četiri su teško a četiri lako ranjena.

Komandant predstraže stavljen je pred ratni sud.«²²

»Od ranog jutra, 19. avgusta, pa do predveče istog dana u krvavoj su borbi napredovali pešački pukovi 38. i 52, po uskim i vijugavim, nekaldrmisanim i kaldrmisanim ulicama i po golim okolnim severnim brdima, dok najposle izmoredni i izgladneli ne stigoše na tzv. Sedreničku tabiju; nju naši uzeše na juriš, a tako i utvrđenu kapiju tzv. Ploče i, zatim, posle oštrog boja, potisnuvši neprijatelja u dolinu Mošćanice uzeše i tzv. Žutu tabiju, posle kooperacije sa 46. pešadijskim pukom i 27. bataljonom jegera. U 4 sata posle podne izvesio je oberlajtant Reš na ovu tabiju crno-žutu zastavu, simbol pobeđe carskokraljevskih austro-ugarskih trupa.«²³

5. *Boj na Nadkovačima*. Akvarel. Vel. 26 × 49 cm. Signirano: Braidwiser u donjem desnom uglu. Svojina M. G. S. Inv.: br. U. 237.

Široku ulicu, u čijoj se sredini nalazi groblje, oivičavaju starinske kuće. Ispred groblja husari lete u punom trku i sa isukanim sabljama; levo i desno od groblja nastupa odred pešadije. Dok su kuće na desnoj strani potpuno mrtve, sa prozora poslednje kuće na levoj strani pucaju ustanici. Ispred kuće je pao jedan ustanik, i jedan husar, a jedan ustanik u padu još drži pušku u ruci.

Situacija više odražava juriš nego pravu uličnu bitku.

Velika bitka nije ni bila, kako opisuje jedan učesnik:

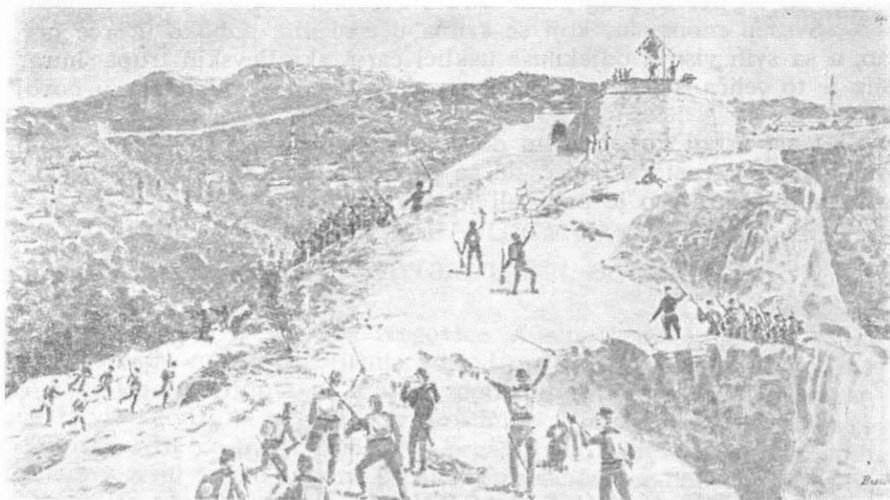
»Dobivši naređenje da se uputimo na Žutu tabiju, deo sarajevskih utvrđenja, krenuo je naš polubataljon uzbrdicom. Ja sam bio u prethodnicima.

U blizini ovećeg groblja sretosmo se s našim koji su se, paralelno ulicom, spuštali u grad. Upravo kad smo se mimoilazili, zasuše i njih i nas mecima iz kuća njihove ulice, a jednu minutu kasnije, iznenađeno iz kapije jedne kuće, od koje je prethodnica našeg bataljona bila

²²) Otto Feilhaber: *Zwei Monate in Bosnien*. — Pressburg 1889, str. 49.

²³) Karl Wiegand: *Der Feldzug in Bosnien und der Herzegovina 1878*. — Lemberg 1884, str. 93.

izmakla jedva tridesetak koraka uzbrdo, istrča oko dvadeset ljudi i žena i stade da beži niz ulicu, poneki od njih osvrćući se i paleći našoj prethodnici metke u leđa. Za ovim ljudima i ženama koji su bežali natisnuše se husari koji su bili prethodnica naših sa kojima smo se mimoilazili.«²⁴

6. *Boj na žutoj Tabiji*. Akvarel. Vel. 24 × 53 cm. Svojina M. G. S. I. br. U. 238. Signirano i datirano: Breidwiser 1878. u donjem desnom uglu.

Široka, suncem obasjana pusta uzbrdica, na čijem se vrhu nalazi zidanj bastion. Levo iz zelenila izviru kuće i poneka munara, desno plavičasti ponor. Sa svih strana trče austrijski vojnici u plavim uniformama. Na tabiji se diže žuta zastava sa crnim orlom. Dva-tri ustanika leže na putu. Jedan trubač svira, dva vojnika pozdravljaju dizanje zastave.

To je bio kraj. Kraj koji jedan očevidac opisuje ovako:

»Kad je moj bataljon pošao od kvarta Bendbaše uz strmi put, sa zadatkom da pomogne našim trupama koje su čistile od neprijatelja gornji deo Sarajeva, okružen starim zidinama koje je zatekao većim delom princ Eugen Savojski, bilo je oko 3 sata posle podne. Oprezno smo se peli jer su s nekog nevidljivog mesta padali meci među nas i oko nas. Kad smo nešto pre 4 sata, znojavi i umorni, izašli na domak tzv. »Žute tabije« nedostajalo je 8 naših. Narednik izvesti majora da je jedan kaplar poginuo a 3 vojnika da su teško i 2 lako ranjena. Dva vojnika je ostavio da čuvaju poginulog i ranjenike dok ne dođe sanitetski odred.

Kad smo došli pred samu Žutu tabiju, upravo su utvrđivali na povisok stub carevu zastavu. U to čusmo odnekud pucanje iz topova, a onda se ovoj kanonadž pridružiše valjda sve baterije, iz polja i sa visova — sve u počast pobedonosnoj zastavi.«²⁵

²⁴) Huber: Sturm auf Sarajevo. — Brünn 1880, str. 17.

²⁵) Siegmund Reithofer: Kampf um Sarajevo, Erinnerungen. — Brünn 1881, str. 41.

»Kad je, posle 3 sata posle podne, komandant njegova ekselencija feldzajgmajster Frajher fon Filipović primio raport da je kastel zauzet od strane carsko-kraljevskih trupa, naredio je u 4 sata da se na njemu utvrdi carski bajrak i da se ova zajednička austrougarska zastava pozdravi sa stotinu i jednim metkom iz topova, dok je istovremeno vojna kapela 46. pešadijskog puka svirala narodnu himnu.

Svečan momenat, koji se svima učesnicima duboko u srce urezao, a sa svih visova odjeknuše usklici carsko-kraljevskih trupa 'hura.' Bila je to veličanstvena naknadna proslava carskog rođendana u novoj pokrajini.«²⁶

I svi ostali koji o ovim događajima pišu slave ih u povišenom tonu.²⁷ Jedino je stari Skarić, da ga pomenemo iako nije bio očevidac, uzdahnuo: »Sarajevo je palo, ali je palo junački.«²⁸

R É S U M É

LA PRISE DE LA VILLE DE SARAJEVO EN 1878 DANS LES OEUVRES DES PEINTRES CONTEMPORAINS

Le musée de la ville de Sarajevo dispose d'une collection d'aquarelles relatives à la prise de la ville en 1878 par des troupes austro-hongroises. Ces aquarelles sont dues aux peintres autrichiens plus ou moins connus qui faisaient partie de l'armée occupante. L'auteur de ce travail compare les textes traitant de cet événement, et qui avaient paru dans différentes publications, au sujet des aquarelles en question et en établit l'authenticité.

²⁶) Peter von Radics: Das befreite Bosnien. — Wien und Teschen 1879, str. 147.

²⁷) O svim događajima pišu u kraćim crtama i sljedeći autori: I. I. Kirchner und Armand von Schweiger — Lerchenfeld: Bosnien in Bild und Wort. — Wien, Post, Leipzig 1879. Fra Grga Martić: Zapamćenje — Zagreb, 1903. Johannes Emmer: 60 Jahre auf Habsburgs Throne II. — Wien 1908, Moritz Hoernes: Bosnien und die Herzegovina. — Wien 1908.

²⁸) Vl. Skarić: Sarajevo i njegova okolina ... — Sar. 1937. str. 287.